

Vztah literatur, umění a revoluce je prakticky nevýčerpateľný. Vždyť *revoluce* jsou nejen *lokomotivami dějin* (Marx), nýbrž i pokusem o nalezení odpovědi na otázku o smyslu dějin, o smyslu lidského života, o hodnotě pozemskosti. Revoluce a revolucionáři řeší tyto otázky prakticky — roztínají gordický uzel reflexivní problematiky tím, že prohlašují a především činí lidskou praxi smyslem dějin a odmítají hledat jejich smysl mimo tuto praxi, povyšují pozemskost naší existence na základní hodnotu a naději a apelují na lidi, aby smysl svého života hledali v příklonu k tomuto světu, ve společenské aktivitě, v rozvíjení svých přirozených schopností a dovedností, v boji s konkrétním, uchopitelným a porazitelným společenským zlem. Revoluce vždy byly stimuly takového *polidšťování* člověka, otevíraly prostor lidské tvorbě a lidské svobodě, protože není lidské svobody mimo tvořivou činnost.

Snad právě z tohoto důvodu přitahovaly revoluce vždycky pozornost tvůrců duchovní kultury, zejména pak umělců. Vždyť také umění je permanentním pokusem o řešení nejzákladnějších otázek člověka, o jeho osvobození v tvorbě.

Ne všichni umělci dávají na tyto otázky stejnou odpověď jako revolucionáři: jistá část umělců revoluce dokonce výslovně odmítá. Ale i tito umělci bývají problematikou revoluce nesmírně přitahováni, znovu a znovu se pokoušejí zvládnout a zhodnotit onen mohutný osvobozovací náboj a ono výtřasknutí lidské aktivity, kterou s sebou revoluce přinášejí. Tak se například stává — aspoň v určitých obdobích — *veškerá* umělecká literatura *zrcadlem* revolucí a nejednou dochází k paradoxní situaci, že umělec vytvoří své dílo, aby revoluci odmítl, ale jeho výtvor jí — proti vůli autorově — přitaká.

Avšak kromě tohoto umění, umění revolucí přitahovaného a revoluci odmítajícího, je ještě jiné umění: umění, které revoluci vědomě přisvědčuje, které se s revolucí a s jejími cíli identifikuje, které je zkratka a dobře revoluční. A to, co platí o umění obecně, platí v první řadě o literatuře, v níž se zvláště výrazně prolínají estetické prvky a estetická struktura s prvky a strukturami etickými, světonázorovými, politickými.

Tematickým základem symposia „Literatura, umění a revoluce“ je tedy jedinečný jev v historii umění — spojení literatury se sociální revolucí. Zejména Říjnová revoluce vytvořila naprosto nebývalé podmínky pro identifi-

kaci spisovatelů a umělců s revolučním programem, s programem největší, nejhlubší a nejradikálnější revoluce v dějinách lidstva. Vzniklo spojenectví revolučního umění a politické revoluce, které nemá obdoby, pokud jde o jeho šíři, společenský dosah a výsledky. To je snadno prokazatelné i u nás, v zemi, kde největší literární kritik F. X. Šald a napsal v roce 1932: „Každý rozumný člověk musí uznat, že nebylo nikdy gigantičtějšího úkolu vloženo na bedra žádného národa a žádného státu . . .“

V údobí Velké říjnové socialistické revoluce se literatura přihlásila o svůj podíl na revolučním procesu, jehož cílem je radikální přeměna společenských vztahů a obsahu lidského života. Přitom však nepřestala být literaturou, nezpronevěřila se vlastnímu poslání, nepřestala být svobodnou tvorbou. Literatura porevolučního Ruska přispěla k realizaci principů revoluční marxisticko-leninské politiky, spoluvytvářela revoluční etiku, avšak současně se v ní zformovaly principy nové estetiky.

Z tohoto důvodu je důkladné zpracování problémů vztahů literatury a revoluce, vlivu revolucí, zejména VŘSR na literaturu a umění i jiných národů a neustálá výměna názorů na dané téma mimořádně významným úsekem činnosti literárních historiků, kteří se zabývají problematikou sovětské literatury a literatur v dobách revolučních zvrátů vůbec.

Symposium je zasvěceno památce dvou významných osobností sovětské a světové kultury, které se svými díly mimořádně zasloužily o vytvoření onoho spojenectví, svazku mezi *revoluční* literaturou a socialistickou *revolucí*: památce Anatonolije Vasiljeviče Lunačarského, od jehož úmrtí uplynulo letos čtyřicet let, a památce Vladimíra Vladimiroviče Majakovského, od jehož narození uběhlo právě osmdesát let.

Lunačarskij byl osobností tak mnohostrannou, že se to zdá dnes, v době přísné specializace a dělby práce ve všech oblastech společenského života a kultury zvláště, až neuvěřitelné. Po Říjnové revoluci působil jako komisař osvěty a v této funkci zakládal a ovlivňoval sovětskou kulturu a školství, přitom působil i jako delegát strany na frontách občanské války, byl činný na mezinárodním fóru s diplomatickým posláním, organizoval dětské komuny pro bývalé bezprizorné, byl ředitelem vědeckého ústavu Komunistické akademie pro umění a literaturu, psal práce filosofické, estetické a literárněvědné. Z jeho pera pocházejí četné portréty spisovatelů světových i ruských od renesance po současnost, stati muzikologické, práce o divadle. Dovedl proslovit čtyřiaadvacet přednášek o světové literatuře bez přípravy takovým způsobem, že přednášky mohly být stenografovány a okamžitě vydány; vznikla kniha, která má hodnotu dodnes. Vedle toho působil Lunačarskij jako dramatik i jako debatér na obrovských porevolučních mítincích o otázkách náboženství, politiky a umění.

Zde se nejednou setkal — a občas i střetl — s Vladimírem Majakovským, velikým básnickým talentem, který dal cele tento svůj talent do služeb revoluce: z *mladého* avantgardisty se stal největší komunistický básník *mladé* sovětské kultury. Ve službě revoluci se Majakovskij neštítal

žádné práce — dovedl psát osvětové a reklamní veršičky, když toho bylo zapotřebí, ale současně bojoval svým dílem proti degradaci a redukci revolučního umění na pouhé službičkování. Razil pojem sociální objednávky, kterou tvůrce reaguje na revoluční aktivitu strany a lidu, ale rázně odmítá její vulgarizaci. Vytvořil nový revoluční epos i lyriku vyjadřující pocity člověka nového světa.

Bádání o těchto dvou osobnostech, prohlubování poznání o nich nemá a nemůže mít ryze akademický charakter, jako nemůže mít akademický charakter bádání o vztahu a spojení mezi literaturou a revolucí, které se zrodilo po Říjnu 1917. Dílo Lunačarského a Majakovského je živé, je obráceno k dnešku a k budoucnosti a spojení literatury s pokračující revolucí je i dnes jedinou možnou základnou socialistického písemnictví. Vracíme-li se dnes ke dvěma „klasickým“ osobnostem, je to mimo jiné i proto, že naše vlastní historická zkušenost nám umožňuje hlouběji a všestranněji pochopit podstatu jejich díla; současně však nám zmocněné dílo umožňuje hlouběji a všestranněji zhodnotit a pochopit naši vlastní zkušenost, zkušenost lidí druhé půle dvacátého století, tak bohatého na nové revoluční zvraty a proměny. A je tu ještě jeden důvod, pro který má dnes každé bádání o dané problematice aktuální charakter. Spojení literatury se socialistickou revolucí, dílo Lunačarského, Majakovského, jakož i mnoha dalších revolučních spisovatelů sovětských i nesovětských, je předmětem neustálé pozornosti ideologů antikomunismu, kteří se snaží v současném ideologickém zápase o dezinterpretaci tohoto fenomenu, o snášení pochybných důkazů o „ztroskotání“ revoluce, revoluční kultury, revoluční literatury.

To vůbec neznamená, že by literární věda měla v badatelských výzkumech upustit od přísných měřítek a nároků vědecké práce a obětovat je aktuálnosti. Právě naopak: jde o to spojit ryze badatelský přístup s aktuálním, usilovat o postižení skutečně objektivních souvislostí a zákonitostí vývoje literatury a umění v epoše vypjatých třídních bojů a revolučních výbuchů.

Lunačarskij kdysi řekl, že pravda není nic neměnného, nýbrž že se rodí v boji, v konfliktech, že nestojí na místě, nýbrž se řítí kupředu jako dravý proud. To platí zejména o tématu „Literatura, umění a revoluce“: jak jinak by mohla zůstat neměnná a strnulá pravda o vztahu umění, literatury a revoluce, je-li dodnes v takovém pohybu jak revoluce, tak i její literatura! Proto je třeba usilovat o poznání této pravdy, která se rodí v boji a konfliktech a která je obrácena do budoucnosti, i když je jejím předmětem minulost.

M. MIKULAŠEK

Brno 1973.

